

Ko pa je opravil, je stopil proti stari hruški; sršeni so že utihnili. Geder pa je od daleč zrl po starem, debelem raskavem deblu, po vejah, ki jih je bilo več suhih, kakor zelenih; le pri deblu so pognale goste mladike, polne listja.

In tedaj mu je velika radost napolnila srce: v teh mladikah je zagledal skromno gnezdo iz drobnih vejic.

Saj se ne moti? Ne, ni bila prevara: to je grličje gnezdo.

Gederica ga je morala priti pogledat, vendar od daleč, da se grlici ne bi splašili.

In potem sta se vračala: kakor otroka sta se držala za roke, ne da bi spregovorila besedico. Saj ni bilo treba; človeško srce mnogo razume tudi brez besede. (Konec sledi.)

Vloga slovanstva v preteklosti in sedanjosti

A. Poljanec

Slovanstvo in sodobna demokracija.

I.

Takoj prva leta 20. stoletja so v nekem smislu potrdila domneve, po katerih bi to stoletje utegnilo postati „vek slovanstva“. Svojevrsten stik vnanje in notranjepolitičnih komponent v dobi imperijalizma je imel za posledico, da se je težišče boja za občečloveški napredek v svetovnem kakor v ozkem avstrijskem merilu pomaknilo k Slovanom.

Med dobo okrog leta 1848. in prvimi desetletji dvajsetega stoletja obstaja bistvena razlika, ki jo je treba imeti pri ocenjevanju vloge Slovanov v novejšem času vselej pred očmi. Leta 1848. sta si stala kot glavna nasprotnika stari fevdalni svet in napredni kapitalizem nasproti. Največja trdnjava fevdalizma v tistem času, glavni sovražnik napredka, je bila carska Rusija in vsak boj proti fevdalizmu je moral nujno pomeniti boj proti njegovemu poglavitnemu stebbru. Nasprotno pa je začetek 20. stoletja doba, v kateri doseže kapitalizem svojo najvišjo stopnjo, ki je hkrati tudi že stopnja njegovega razkrajanja.

Prvo in osnovno nasprotje kapitalistične družbe, ki ga imperializem zaostri do skrajnih mej, je nasprotje med delom in kapitalom, med proletariatom in buržoazijo, s katero se znajdejo na isti ravnini vsi njeni nekdanji fevdalni nasprotniki. Drugo nasprotje kapitalizma je nasprotje med posameznimi kapitalističnimi državami v boju za oblast nad izvori surovin in tujimi ozemlji, potrebnimi za izvoz kapitala. Tretje nasprotje, ki zlasti v 20. stoletju stopi v ospredje, je nasprotje med tako imenovanimi civiliziranimi narodi na eni in kolonijami ter odvisnimi ljudstvi na drugi strani.

Stare zapadnoevropske državne tvorbe (Anglija, Francija i. dr.), ki so nekoč nasproti nazadnjaškim mnogonacionalnim državam (Avstrija, Rusija, Turčija) predstavljale vzor kapitalističnih nacionalnih držav, so prenehale biti nacionalne. Postale so mogočni kolonialni imperiji in so se po besedah enega najboljših poznavalcev sodobnega nacionalnega vprašanja „z osvojitvijo novih ozemelj izpremenile v mnogonacionalne, kolonialne države, tvoreče s tem areno za prav takšno nacionalno in kolonialno zatiranje, kakršno je že prej obstajalo v vzhodni Evropi“. Če se je v dobi likvidacije fevdalizma na zapadu, v dobi zmage kapitalizma, nacionalno vprašanje omejevalo zgolj na nekaj evropskih zatiranih narodov (avstrijski in balkanski Slovani, Irci i. dr.), je zdaj postalo „vprašanje mnogih držav, vprašanje vojne med imperialističnimi državami, ki so stremele za tem, da obdrže v svoji oblasti neenakopravne narodnosti, ki so stremele za tem, da podvržejo svojemu vplivu nova, izvenevropska ljudstva in plemena. Tako je nacionalno vprašanje, ki je bilo nekdanj važno le v kulturnih državah, v tej dobi izgubilo svoj značaj izoliranosti in se je spojilo s splošnim kolonialnim vprašanjem.“

Plodonosno nalaganje kapitala v nerazvitih odvisnih in kolonialnih deželah pa pomeni, graditi v teh deželah železnice, tovarne, ustanavljati industrijska in trgovska središča, kar poraja posledice, ki so gospodstvu imperialističnih držav vse prej ko dobrodošle. S tovarnami se množi proletariat, nastaja domača inteligenca, ogromna kmečka zaledja se povezujejo z gospodarskimi središči. V vseh teh slojih domačega prebivalstva se spričo brezobzirnega izkoriščanja in nečloveškega zatiranja s strani imperialističnih „civilizatorjev“ razvija nacionalna zavest in krepi osvobodilno gibanje zoper tujo nadvlado. Proti temu gibanju se imperialistične velesile naslanjajo na najbolj reakcionarne fevdalne sloje domačega prebivalstva in se trudijo, da bi ohranile kolikor moči bolj nazadnjaško obliko vladavine v vseh gospodarsko odvisnih, čeprav politično še več ali manj samostojnih deželah. Vlade v takih deželah so dejansko navadni agenti tujih imperialistov. Boj proti takim oblikam vladavine postane s tem nujno zvezan z bojem proti imperializmu kot glavnem sovražniku, postane del splošnega boja proti socialnem in nacionalnem zatiranju, za nove, višje družbene oblike, za svobodni razvoj vseh tistih sil napredka, ki jim je v dobi imperializma kapitalistični okvir postal pretesen in jih ovira, da bi se sprostile v korist vsega delovnega človeštva.

Skozi prizmo teh posebnosti, ki obeležujejo dobo imperializma o nasprotnosti z dobo meščanskih revolucij preteklega stoletja, je treba gledati vlogo slovanstva v začetku 20. stoletja; pri tem je treba ločiti pomen malih politično večjidel nesamostojnih slovanskih narodov od pomena najmočnejšega predstavnika slovanstva, ruskega naroda.

II.

Skoraj vsi mali slovanski narodi so se tja do začetka 20. stoletja razvijali v okviru mnogonacionalnih držav: Avstro-Ogrske, Rusije, Turčije, h katerim lahko prištejemo še junkersko Prusijo. To se pravi, razen Rusov in enega dela Srbov in Bolgarov so vsi slovanski narodi spadali med politično, kulturno in gospodarsko zatirane narode. Izjemno stališče so imeli avstrijski Poljaki, ki jim je Avstrija za njihovo vlogo v avstrijski notranji politiki dovolila poseben delež pri zatiranju galiških Ukrajincev. Zategadelj je moči takoj spočetka reči, da je bil boj zatiranih slovanskih narodov (brez ozira na različne politične koncepcije o vlogi slovanstva, ki so odražale razredne težnje teh ali onih družbenih plasti pri teh narodih) v začetku našega stoletja objektivno del splošnega boja proti imperializmu, po tem takim boj za občeloveški napredek.

Vendar pa položaj vseh teh zatiranih slovanskih narodov ni bil povsod enak. Metode nacionalnega zatiranja so bile toliko bolj nazadnjaške in barbarske, kolikor bolj je bil nazadnjaški in barbarski ves notranjepolitični sistem države, v kateri je ta ali oni narod živel. Drugačne so bile oblike zatiranja, pa tudi oblike nacionalno osvobodilnega boja, recimo, v kapitalistični Avstriji, drugačne spet v napol fevdalni, vojaško imperialistični Rusiji. Ta medsebojni odnos med stopnjo demokratične ureditve države in stopnjo nacionalnega zatiranja v njej je dejstvo, ki ga tudi danes lahko opazujemo, če n. pr. vzporedimo nacionalni problem v demokratični ČSR z nacionalnim problemom v kaki drugi, napol avtoritativni slovanski državi, recimo na Poljskem.

Od vseh držav, ki so pred vojno zatirale male slovanske narode, je edino Avstrija ob začetku 20. stoletja predstavljala moderno imperialistično državo s sorazmerno najbolj razvitim kapitalističnim načinom nacionalnega zatiranja, sankcioniranim z meščansko ustavo in torej z več ali manj omejenimi ustavnimi svoboščinami. Če izvzamemo popolnoma kolonialni režim v Bosni in Hercegovini, moremo reči, da je bilo nacionalno zatiranje v predvojni Avstriji pač milejše kakor v katerikoli od ostalih držav, v katerih so mali slovanski narodi živeli kot podrejeni narodi. Tudi Srbija ni mogla vse do leta 1905., ko je padla reakcija, zvezana z imenom Obrenovićev, biti privlačna za avstrijske Jugoslovane. Vse te države pa so bile hkrati sosede Avstrije. V zavesti svoje slabosti in da bi se izognili še hujšemu nacionalnemu zatiranju, so bili avstrijski Slovani v Avstriji sredotežen element vse dotlej, dokler je obstajala nevarnost, da bi se z razrušitvijo Avstrije znašli v kleščah tega ali onega od njenih sosedov, t. j. dokler je notranjepolitični položaj pri teh sosedih nudil slovanskim narodom Avstrije manjše jamstvo za njihov narodni obstoj, kakor pa jim ga je nudil notranjepolitični položaj v Avstriji. Za razrušitev Avstrije so se tedaj zavzemali na eni strani izraziti predstavniki buržoazije, ki so usodo avstrijskih Slovanov

vezali z usodo romanovske dinastije in veleposestniško-kapitalistične Rusije, na drugi strani pa mladina, ki je bila v svojem stremljenju po resnično revolucionarni, demokratični rešitvi narodnostnega vprašanja v Avstriji sicer najdoslednejša, vendar pa v svoji akciji osamljena; kakor „plamen skozi noč“ je hodila tako daleč pred množicami, da je večkrat izgubila stik z njimi, kar jo je tiralo na pot individualnega terorja.

Zdaj nam bo jasno, čemu ni pri avstrijskih Slovanih postala misel o razrušitvi Avstrije last množic vse do njenega poloma v svetovni vojni in zakaj so tudi demokratični slovanski politiki v Avstriji gledali v njej edini realno mogoči državni okvir, ki jim je bil kolikor tolikšna garancija za razvoj njihovih narodov. Samo politiki, ki so ohranili stik z ljudstvom in izhajali iz njega, so mogli in morali odklanjati reakcionarno rusofilstvo buržoazije, ki ni računalo s težnjami najširših množic, in ravno oni so mogli osvobodilno gibanje avstrijskih Slovanov ideološko najbolj konkretno utemeljiti, biti v svojem delu realni in daleč od vsakršnih iluzij.

Pri nas na Slovenskem srečamo v predvojnih letih razne rusofilske koncepcije prav za prav le pri pristaših liberalne stranke, ki so se večjidel oslanjali na ideologijo češke buržoazije. Šele mlajša generacija, zlasti ta okrog „Naših zapiskov“, ki se je približala socializmu, se je pod Masarykovim vplivom otresla prisrčnega slovanskega čenčanja, ki je značilno za naš siromašni predvojni liberalizem. V Slovenski Ljudski Stranki kakega „slovanskega čenčanja“ ni bilo. Reakcionarni avstrijakantski elementi okrog Šušteršiča so bili iz razumljivih razlogov daleč od naprednih kakor tudi reakcionarnih koncepcij o vlogi slovanstva. Od prvih zato, ker so bile del običnih demokratičnih in svobodomiselnih koncepcij, od drugih pa zato, ker so se oslanjale na pravoslavni carizem in so bile ne le protiavstrijske, marveč tudi protikatoliške. Demokratični elementi okrog Kreka pa niso od carske Rusije pričakovali ničesar in se zato tudi niso navduševali zanjo. Do zmage agrarne revolucije v Rusiji je bila po Krekovem mnenju Avstrija za avstrijske Slovane pač manjše zlo kakor pa napol fevdalna Rusija. Krek je že leta 1894. dejal: „Če tu (t. j. v Rusiji — A. P.) zmagajo kmetje, kakor upamo, potem tudi našim kmetom zasije boljša zarja. „Barbarska“ Rusija bo učila oholi zapad... To je naše utemeljeno upanje in v tem upanju si krepimo svojo slovansko samozavest in zajemljemo tolažbo za bodočnost.“ To so besede pravega demokrata in Slovana, nad katerimi bi se lahko malce zamislile razne fašizmu naklonjene glave, ki si danes po krivem laste Krekovo dediščino.

Pa ne samo naš Krek, marveč tudi Masaryk je bil dolgo prepričan, da je na podlagi splošne notranje demokratizacije Avstrije mogoče tudi politično uveljaviti številčno večino slovanskega elementa in iz nemške Avstrije napraviti slovansko Avstrijo. Ni slučaj, da se je tista demokratična zamisel realne slovanske politike, ki jo je najjasneje formuliral Masaryk,

rodila ravno v Avstriji, kjer je bil boj slovanstva na tako očiten način neločljivo povezan z bojem za večjo demokratizacijo Avstrije, za politične svoboščine najširših množic; saj se je slovanstvo v Avstriji moglo uveljaviti le s pritegnitvijo teh množic v politično življenje.

Izhajajoč iz spoznanja, da mora biti narodno-osvobodilni boj Slovanov v svojem bistvu demokratičen boj, da morajo temu ustrezati tudi sredstva in zavezniki v tem boju, je Masaryk ocenil politiko ruskega carizma, za katerega so se navduševali kratkovidni politiki in reakcionarji. Zastopal je in dalje razvijal mnenje, ki ga je prvi javno izpovedal dr. Rieger v svojem znamenitem govoru ob priliki etnografske razstave v Moskvi leta 1867. Tedanja Rusija naj bi se uveljavila kot zaščitnica slovanstva najprej in predvsem proti Poljakom, Ukrajincem in Belorusom, da o njeni politiki proti ostalim narodnostim ruskega carstva, ki je bila tako strašno daleč od kakega praktičnega „slovanskega mesijanstva“, niti ne govorimo. O tem je Masaryk v svoji „Svetovni revoluciji“ dejal: „Rusi so že davno imeli priliko in dolžnost, voditi glede Poljakov in Malorusov slovansko politiko; zgodovina te politike je žalostno poglavje ruske zgodovine in hkrati dokaz, da je bila Rusija neslovanska,“ (str. 145.). Šele tista Rusija, ki bo tem narodom dala vse možnosti za svobodni kulturni, politični in gospodarski razvoj, se bo po Masarykovem mnenju smela imenovati slovansko. To misel je že leta 1905. izrazil slovenski masarykovec dr. L(ončar?) v „Naših zapiskih“ (II. letnik, str. 70.) z besedami: „Kadar bo slovanska Rusija pomenjala toliko, kakor svobodo in napredek v najlepšem smislu besede, takrat se sme imenovati zastopnico vsega slovanstva.“

Na Hrvatskem sta enake nazore razvijala ideologa hrvatskega kmečkega gibanja Ante in Stjepan Radić.

Masaryk je proti nedemokratičnim koncepcijam o „osvobojevanju“ avstrijskih Slovanov s pomočjo ruskega carizma, ki jih je narekoval strah pred revolucionarno narodno osvobodilno akcijo slovanskih množic, postavil načelo, da mora biti češka politika predvsem češka, resnično češka, potem bo šele lahko postala slovanska. To se pravi: podrobno delo na gospodarski in kulturni povzdigi lastnega naroda, politična vzgoja najširših ljudskih množic v duhu demokracije. Ne ruska satrapija, marveč svobodni češki narod, ne narod, ki pasivno pričakuje pomoči od „slovanskega brata“, marveč narod, ki se zaveda svoje lastne dozorelosti in življenjskosti; le tak narod more v človeškem občestvu častno predstavljati slovansko narodnostno družino, ki ji pripada. Češki narod naših dni je vtelešenje Masarykovih idej.

Pa ne samo to. Narod, čigar življenje temelji na resnični demokraciji, je tudi sposoben, nuditi nesebično bratsko pomoč drugim slovanskim in neslovanskim narodom, ki jih svetovna reakcija ogroža v njihovem nacionalnem obstoju. Brez resnične demokracije je vsako besedičenje o slovan-

skem poslanstvu v človeški družbi pač le besedičenje, ki je navadno v premem sorazmerju s protislovansko, protidemokratsko prakso.

Pa ne samo v Avstriji, marveč tudi povsod drugod se je že pred vojno pokazala neločljiva povezanost med vprašanjem nacionalne osamosvojitve in splošnim vprašanjem demokracije. Zlasti velja to za carsko Rusijo, ki je predstavljala nekak most med finančnim kapitalom zapada in kolonijami vzhoda, in kjer sta se zategadelj spletala vsemoč kapitala in azijski despotizem carizma v najbolj zamotan vozle imperialističnih nasprotij. O imperialistični politiki carizma je Masaryk dejal: "... carska Rusija je bila protislovanska, ker je hotela brez ozira na posamezne slovanske narode popolnoma po svojih strateških namenih zaokrožiti svojo veledržavo in v prvi vrsti dobiti Carigrad" (l. c. str. 142). Nerešeno vprašanje odnosov med posameznimi narodi Rusije na eni, na drugi strani pa še v 20. stoletju pereče vprašanje napol fevdalnih agrarnih odnosov v ruskem narodu samem — iz vsega tega je ruska demokratična misel črpala neizmerne energije. Kako razvozljati ta vozle, pravilno določiti vlogo najnaprednejših plasti ruske družbe v vsem tem dogajanju, to so bile naloge, katerih rešitev se je v Rusiji vsiljevala bolj ko kjerkoli drugod. Rezultat teh prizadevanj je bila tista teoretična utemeljitev modernega boja za občečloveški napredek, ki jo velik sodobnik imenuje „najvišjo realizacijo ruske kulture“.

Vsa ta dejstva, ki smo se jih mogli le bežno dotakniti, so imela za posledico, da je bila vloga ruskega naroda navzlic njegovemu gospodujočemu položaju proti drugim narodom Rusije bistveno drugačna kakor vloga drugih, kapitalistično razvitih vladajočih narodov. Slednje je gospodstvo nad kolonijami in odvisnimi deželami korumpiralo in je ta korumpiranost zajela v času pred svetovno vojno, pred nastopom splošne krize kapitalizma, tudi njih široke plasti. Ruski narod pa je zaradi svoje relativne nerazvitosti, ki je vsa socialna nasprotja v njem do skrajnosti stopnjevala, prav v interesu razvozljanja teh nasprotij in svobodnega nadaljnega narodnega razvoja moral nujno gledati v zatiranih narodih carske Rusije svoje naravne zaveznike proti skupnemu sovražniku, carizmu. Ni torej slučaj, če je prav največji slovanski narod praktično najgloblje dojel Kollarjevo misel, da je narod, ki tlači druge, sam največji suženj.

III.

Analiza nasprotij v dobi imperializma nam je pokazala, da je vprašanje odnosa med vladajočim in zatiranim narodom, ki je bilo za avstrijske Slovane posebno ostro že v preteklem stoletju, zlasti pa po letu 1867., postalo splošno vprašanje. Zategadelj je treba posplošiti in poglobiti tudi vse zaključke, ki smo jih napravili na podlagi boja avstrijskih Slovanov za narodno samostojnost in neodvisnost. To je še toliko bolj važno danes, ker se nasprotniki demokratične misli demagoško sklicujejo ravno na mačelo

samoodločbe narodov, da bi z njegovo pomočjo dosegli svoje osvojevalne smotre.

Kakšni pa so ti zaključki? Boj za demokracijo in boj za nacionalno svobodo ne le slovanskih, marveč vseh zatiranih narodov sveta sta med seboj neločljivo zvezana. Prava demokracija brez osvoboditve zatiranih narodov, brez nacionalne svobode, je prav tako nepojmljiva, kakor je nepojmljiv obstoj imperializma in njegove skrajne politične oblike, fašizma, brez nacionalnega zatiranja. Ves razvoj in zlasti sedanost nam potrjujeta to dejstvo. Demokracija ni prava demokracija, če v zahtevo po političnih svoboščinah državljanov vladajočega naroda ne vključi tudi zahteve po narodni enakopravnosti odvisnih in kolonialnih narodov. Prav tako pa mora vsako zares iskreno gibanje za narodno samostojnost izhajati iz demokratičnih temeljev, če se noče izroditi v priložnostno orodje te ali one reakcionarne sile. Le v demokratičnem značaju narodno-osvobodilnega gibanja leži jamstvo za njegovo končno zmago. Narodno gibanje, v katerem se skrajno reakcionarnim elementom buržoazije posreči, da prevzamejo v roke vodstvo, kjer torej prevladujejo nedemokratični, konkretno rečeno, fašistični elementi, povezani s središčem svetovne reakcije, tako gibanje ni niti demokratično niti osvobodilno. Tako gibanje predstavlja nevarnost ne le za druge narode, marveč v prvi vrsti za tisti narod, v katerem imenu nastopa, zakaj vodi ga izpod oblasti tistega, ki ga je tepel z bičem, pod oblast drugega, ki ga bo tepel s škorpioni.

Vsak narod in vsaka narodna manjšina ima pravico do svobodnega kulturnega, političnega in gospodarskega razvoja. Toda pri tem je treba ločiti narod od stranke, ki izraža stremljenje najbolj nazadnjaških in najbolj agresivnih plasti v tem narodu. Čeprav so stremjenja teh plasti dejansko nasprotna koristim vsega naroda, vendar razpolagajo te plasti v danih zgodovinskih okoliščinah s tolikšnim materialnim in moralnim vplivom, da so vsaj začasno sposobna potegniti za seboj dobršen del širokih množic. Vzemimo samo na pr. sudetskonemško stranko.

Boj demokratičnih elementov mora biti v tem primeru usmerjen v dveh pravicah: po eni strani se je treba boriti proti stremljenjem reakcionarnih plasti in njihovih strank, razkrinkavati bistvo njihove „borbe“, na drugi strani pa je treba delati za to, da bodo narodu zagotovljene njegove pravice do svobodnega razvoja. Obe plati sta neločljivo povezani med seboj. Kolikor odločnejša je druga plat boja, toliko manj prodirajo nazadnjaška stremjenja v množice in toliko manjše so možnosti ribarjenja v kalnem.*

* Primer sudetskih Nemcev je nadvse poučen. Naše dnevno časopisje („Jutro“) je nedavno podčrtalo vlogo veleposestnikov v Henleinovem gibanju. Dosledno izvedena agrarna reforma z razlastitvijo veleposestnikov bi bila zmanjšala stisko kmetiškega prebivalstva v sudetskih krajih, hkrati pa bi bili iztrgani reakcionarnim

V priznanju pravice vseh narodov do samoodločbe se — po besedah velikega slovanskega misleca — očituje maksimum demokratizma in minimum šovinizma. Zato je več ko paradokсно, če se na to pravico sklicujejo ljudje in stranke, ki jim je protidemokratsko načelo o neenakosti narodov, plemen in ras izhodišče vse njihove dejavnosti. Pri njih prihaja ta pravica v poštev le tedaj in le toliko, kolikor lahko služi uresničevanju njihovih načrtov, ki imajo bore malo skupnega z načelom samoodločbe narodov, namreč načrtov, kako podjarmiti in zatirati ves svet.

Ne fašizem, marveč demokracija more narodom dati svobodo in neodvisnost. V tem smislu moramo pojmovati tudi Masaryka, ko je dejal: „V splošni demokraciji ni mogoče, da bi en narod zatiral drugega; demokratska svoboda omogoča samostojnost tudi malim narodom.“ (l. c. str. 420). Tako stanje splošne demokracije pa še daleč ni uresničeno. Države evropskega zapada, ki splošno veljajo za demokratske in ki v nasprotju z avtoritativnimi fašističnimi državami tudi dejansko še stoje na stališču meščanske demokracije, navzlic temu še do danes niso izpremenile svoje narodnostne politike proti kolonialnim in odvisnim narodom, kar fašizem v svoji propagandi večje izkorišča. Tudi v Franciji je Ljudska fronta pri izvajanju svojega načrta o reviziji kolonialne politike naletela na tak odpor desničarskih elementov in njihovih agentov v Ljudski fronti sami, da so uspehi v tem pogledu prav malenkostni. Tudi v narodnostni politiki velja tisto, kar je Masaryk dejal o demokraciji vobče: „Demokracija ni še nikjer dosledno uresničena; vse demokratske države so doslej samo poskus demokracije. Demokratske države so, ta bolj druga manj, ohranile marsikaj od duha in ustanov starega režima, iz katerega so se razvile — na svobodi, enakosti in bratstvu na znotraj in na ven bodo temeljile šele resnično nove države, države bodočnosti.“ (l. c. str. 445). Smisel teh besedi je sila globok, zato nam služijo lahko kot izhodišče pri obravnavanju takega vprašanja kakor je vprašanje vsebine in oblike moderne demokracije, v katere oblikovanju je slovanstvo prevzelo vodilno vlogo.

Vsa demokracija je bila zmeraj bolj ali manj formalna demokracija: formalna zategadelj, ker vnanji, pravni enakosti nikoli doslej ni ustrezala notranja, dejanska enakost. Anatole France je to formalno enakost duhovito označil z besedami: „Nihče ne sme spati pod mostom, niti bogataš niti siromak“. Formalno ne sme nihče, vsi so enaki, dejansko pa enemu ni treba, drugi pa često nima druge spati.

Formalna ali tako imenovana meščanska demokracija je otrok velike francoske revolucije. V tej revoluciji je nastopila buržoazija kot nosilec najnaprednejših stremeljenj, najnaprednejših zato, ker je bil buržoazni red edino mogoča stopnja v družbenem razvoju, ki je mogla nadomestiti razkro-

elementom vprav tisti materialni in moralni viri, ki jim danes omogočajo izrabljanje kmečke stiske v njihove protidemokratske in protičeške namene.

jeni fevdalizem in sprostiti sile družbenega napredka. Nobena drugih družbenih skupin, ki so se borile proti fevdalizmu in ki so tvorile udarno silo revolucije (kmetje, mestni plebejci i. dr.) zaradi svojega položaja v proizvodnem procesu ni mogla biti predstavnik novega družbenega reda in vsaka je morala svoja stremljenja navezati na stremljenja buržoazije. Zategadelj je v boju proti fevdalnemu razredu buržoazija lahko nastopala kot zastopnica vse družbe, vsega naroda, katerega interesi so tisti ki rat dejansko sovpadali z interesi buržoazije. To dejansko povezanost vsega naroda je francoska revolucija utemeljila z velikim geslom: svoboda, enakost, bratstvo. Toda posebnost meščanske revolucije je v tem, da ta revolucija sama ne ustvarja novih, kapitalističnih proizvodjalnih odnošajev v družbi, marveč ima za buržoazijo samo toliko pomena, kolikor ji tudi formalno potrdi že ustvarjeno dejansko stanje. Kapitalistični proizvodjalni odnošaji so se razvijali že v okviru fevdalne in absolutistične države; tem odnošajem je bilo treba prilagoditi državno upravo, odstraniti vse predprave plemstva in duhovščine ter ukiniti teritorialno razkosanost.

Samo v tem smislu, samo v smislu formalne, pravne enakosti z drugimi, prej privilegiranimi stanovci, je buržoazija pojmovala geslo o svobodi, enakosti in bratstvu. Drugače tudi ni mogla, saj je bila nosilec nove razredne družbe, nove dejanske neenakosti. Zgodovina francoske revolucije nam na najbolj prepričevalen način kaže, da so omenjeno geslo v revoluciji dejansko doživljale le široke ljudske množice, ki so rušile Bastiljo in zavzele plemiške gradove. Čeprav je bila ta dejavnost množic buržoaziji neposredno v korist, ker je kapitalizmu utirala pot v zadnje zakotje, se je vendar množic bala, bila je pripravljena na kompromis z burbonsko monarhijo, upostavila kasneje Bonapartovo cesarstvo itd. Njeno pojmovanje demokracije je bilo v praksi zelo ozko.* Tisto, kar danes imenujemo demokratične svoboščine: svoboda tiska, zborovanja, splošna enaka in tajna volilna pravica, vse to so pridobitve širokih množic v teku 19. stol., chartističnega gibanja na Angleškem, let 1848. in 1871. v Franciji itd. Demokratizacija Avstrije, ki je pred vojno dosegla svoj višek v novem volilnem zakonu leta 1907., je bila rezultat množičnega gibanja, v katerem so slovanski narodi Avstrije igrali važno vlogo. Če danes ljudstvo brani demokratične svoboščine, če brani demokratično pojmovanje človeškega dostojanstva, ki se je izoblikovalo zlasti v zadnjem stoletju, tedaj dejansko brani zgolj svoje lastne pridobitve. Obramba že zavzetih položajev pa je edino jamstvo za pridobitev novih, za uresničenje prave demokracije, dejanske enakosti, o kakršni je pel naš Prešeren v svoji „Zdravljici“ in ki je o njej sanjal Stritar v svojih stihih o poslanstvu slovanstva.

* S teh vidikov je treba pri nas na Slovenskem ocenjevati vlogo predstavnikov meščanstva (Tavčar, Šuštersič, Šuklje itd.) v boju za volilno reformo v Avstriji, na drugi strani pa spet vlogo Kreka, krščanskega socializma in socialne demokracije.

Danes o pravi, dejanski demokraciji ni treba zgolj sanjati, danes obstajajo realne možnosti njenega uresničenja. Pred sto leti so bile demokraciji postavljene določene meje, ki so ustrezale koristim tedaj vodilnega družbenega razreda, proti kateremu se še noben drug razred ni mogel uveljaviti kot vodilen. Danes teh meja ni več. Pot k popolnejšim oblikam demokracije je odprta.

Dosedanje pridobitve demokratične misli morajo biti izhodišče. V obrambi današnje demokracije pred napadi fašizma najbolje stopajo na dan njene pomanjkljivosti. Navzlic vsem dragocenim pridobitvam je današnja, tako imenovana zapadna demokracija, vendarle še več ali manj formalna demokracija; v njej vlada formalna enakost po svojem družbenem položaju dejansko neenakih, neenakopravnih ljudi, med katerimi nima ogromna večina niti materialnih možnosti, da bi plodove demokracije v polni meri izkoristila. Prav zategadelj formalna demokracija ne more nuditi zadoštnih jamstev proti številčno neznatnim, toda materialno mogočnim in vplivnim sovražnikom ljudstva in njegovih svoboščin. Samo dejanska demokracija, ki bo to nesorazmerje med številčno in materialno močjo „družin“ v vsakem narodu odpravila, je zmožna razorožiti in onesposobiti svoje sovražnike ter za vedno odvrniti od sebe napade reakcije od znotraj in od zunaj.

Prava demokracija, ki jo je teoretično in praktično utemeljil največji genij slovanstva in ki je za večino človeštva še pesem bodočnosti, se loči od formalne demokracije po tem, da v njej pravice državljanov, pravice narodov, niso le pisane določbe ustave, marveč da so ustvarjeni vsi pogoji, ki omogočajo državljanom in narodom dejansko uživanje teh pravic. V pravi demokraciji so zagotovljene vsakomur vse pravice, razen „pravice“ izkoriščanja človeka po človeku, zatiranja naroda po narodu, rase po rasi. Ta majhna omejitev državljanskih pravic tvori bistvo prave demokracije, h kateri so težili vsi največji duhovi človeštva in ki je zdaj prvič v zgodovini postala realna možnost. Šele taka demokracija more predstavljati „svobodo, enakost in bratstvo na znotraj in na ven“.

Boj za popolno demokracijo je toliko nujnejši, kolikor srditejši je boj reakcionarnih sil današnje družbe proti vsakršni, tudi formalni demokraciji. Slovanstvo zavzema v teoretičnem utemeljevanju in praktičnemu uresničevanju sodobne demokracije častno mesto v krogu narodov. Realna nuja, v kateri so se spričo fašistične nevarnosti, ki neposredno ogroža njihov narodni obstoj, znašli vsi slovanski narodi brez izjeme, jih kliče na branik demokracije in znova, bolj tesno ko kdaj prej, veže njihovo usodo z njeno usodo. Demokracija ne ogroža niti enega slovanskega naroda v njegovem razvoju, zato nihče svojega boja proti demokraciji ne more opravičiti z bojem za narod in njegov obstoj; edini sovražnik slovanskih narodov in njihovega obstoja so tiste sile, ki so danes v nasprotju z vsem dosedanjim pojmovanjem človeškega dostojanstva, od krščanskega do

socialističnega, proglasile neenakost narodov za svojo politično vero. Če se kdo čuti od demokracije ogroženega, potem morejo to biti med slovanskimi narodi le majhne skupine fašistično razpoloženih in fašizmu naklonjenih ljudi, ki jih lahko obsežemo v besedi „družine“ in katerih interesi so tuji najosnovnejšim nacionalnim interesom sodobnega slovanstva. Danes je očitno, da je izdajstvo nad demokracijo istovetno z izdajstvom lastnega naroda in vsega človeštva.

Ocenjevanje današnje vloge slovanstva ne sloni na nobenih mističnih postavkah, marveč na čisto razumskih zaključkih, ki jih vsiljuje ves mednarodni položaj. Vsebina današnjega boja slovanskih narodov za obrambo, odnosno za doseg narodne samostojnosti in neodvisnosti, more biti le demokratična. Ta demokracija, ki se odlikuje pod pogoji imperializma, fašizma in socializma, ima širšo podlago v množicah kakor katera koli pred njo, dejansko postaja stvar vsega naroda v pravem pomenu te besede. Kolikor bolj se njeni nasprotniki v znamenju mističnega „nacionalizma“ bore proti njej, toliko bolj se sami izločajo iz naroda in tako z notranjo nujnostjo razvoja sami pomagajo ustvarjati pogoje prave demokracije in nacionalne svobode, v kateri bodo taki in enaki „nacionalisti“ odveč. Primer Češkoslovaške, Francije in drugih držav nam to potrjuje, pa tudi pri nas doma se stvari razvijajo v tem pravcu.

Razlogi, ki danes narekujejo slovanskim narodom vzajemnost, so popolnoma realni. Tu ni nobne mistike in romantičnih sanj, čeprav nikakor ne gre podcenjevati takih pojavov kakor je slovanska zavest, ki se je oblikovala v toku skupnih bojev avstrijskih Slovanov in ki v današnjem trenutku predstavlja nedvomno pozitivno postavko. Pri ocenjevanju današnje vloge slovanstva je vsekakor najvažnejše golo dejstvo, da so slovanski narodi že spričo svojega čisto zemljepisnega položaja tisti, ob katere proti vzhodu najbolj neposredno butajo valovi sodobne reakcije; da se slovanskim narodom v tem njihovem položaju sama vsiljuje častna vloga predstraže človeške kulture in civilizacije, prvoboritelja za pravo demokracijo. Od tega, kako bo slovanstvo to vlogo izpolnilo, je odvisna med drugim tudi usoda slovenskega naroda. Spoznanje tega in praktično delo v tem pravcu moreta biti v današnjih dneh merilo ne le občedemokratične, vseslovenske, marveč hkrati tudi čisto slovenske narodne zavesti in narodnega ponosa.

Avstrijski Slovani so v letu 1848. kot plačilo za svojo vlogo dobili Bachov absolutizem in Beustov dualizem. Proti klicu po obrambni skupnosti slovanskih narodov skušajo nekateri že naprej zastaviti argumente, izposojene iz propagandnega arzenala osi Rim—Berlin. Naj pomislijo tisti, ki s takimi argumenti vdinjajo slovenski narod reakcionarnim silam našega časa, naj malce porazmislijo, kakšno bi bilo „plačilo“ po zmagi teh sil?